

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALAR DIQQAT VA
XOTIRASINI RIVOJLANTIRISHGA PSIXOLOGIK YONDASHUV

Abdujabborova Mavjuda Baxtiyor qizi

Jizzax Pedagogika Univeriteti

Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi

Zoirova Marhabo Yaxyo qizi

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti talabasi

206 - guruh talabasi

Annotatsiya: *Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat va xotira mahsuldorligini rivojlanishi maktabga tayyorgarligining asosiy omili hisoblanadi. Maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar diqqat va xotirasini rivojlantirishga doir psixologik yondashuv jarayonini, olimlar tadqiqotlari natijalarining tahlili keltirib o'tishga harakat qilingan.*

Kalit so'zlari: *Maktabgacha ta'lim tashkiloti, diqqat turlar, ixtiyorsiz diqqat, ixtiyoriy diqqat, kichik maktabgacha yosh, bola, bilish jarayonlari, metodlar*

Аннотация: *Развитие внимания и продуктивности памяти у детей дошкольного возраста является основным фактором готовности к школе. В статье предпринята попытка представить процесс психологического подхода к развитию внимания и памяти детей дошкольного возраста, анализ результатов исследований ученых.*

Ключевые слова: *Организация дошкольного образования, виды внимания, непроизвольное внимание, произвольное внимание, дошкольный возраст, ребенок, познавательные процессы, методы.*

Abstract: *Development of attention and memory productivity in preschool children is the main factor of school readiness. In the article, the process of psychological approach to the development of attention and memory of children of preschool age, the analysis of the results of scientists' researches is tried to be presented.*

Key words: *Organization of preschool education, types of attention, involuntary attention, voluntary attention, preschool age, child, cognitive processes, methods*

“ Bolaga tarbiya eng avvalo oiladan soʻngra bogʻchadan boshlanadi, biz kelajagimiz davomchilari boʻlmish yosh avlodning ertangi taqdiriga hammamiz dahldormiz hammamiz birdek maʼsulmiz”

Shavkat Mirziyoyev

Oʻtgan davr mobaynida mamlakatimizda oʻsib borayotgan avlodni sogʻlom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, taʼlim-tarbiya jarayoniga samarali taʼlim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha taʼlimning samarali tizimini tashkil etish boʻyicha keng koʻlamli ishlar amalga oshirildi. Maktabgacha taʼlim tashkilotlari maktab yoshigacha boʻlgan bolalarning savodini chiqarish, ularda Vatanni sevish, u bilan gʻururlanish hissini uygʻotish, olamga yangicha koʻz bilan qarash, dunyoqarashini kengaytirish imkonini beradi. Insonning psixik rivojlanishida, uning ijtimoiylashuvida maktabgacha yosh davri muhim oʻrin tutadi. Sababi bola nutqining rivojlanishi, xotirasining rivojlanishi, oʻz qobiliyatlarini kashf etib, yuzaga chiqarish, ijtimoiy normalarning egallanishi, rolli oʻyinlarda aks etgan kattalarga taqliq shu davrlarga xos xususiyatlar hisoblanib, bu orqali bola jamiyatga ijtimoiylashib boradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish uchun sharoitlarni yaratish maktabgacha taʼlim tashkilotlarida taʼlim-tarbiya jarayonini tashkil qilishning mavjud tartibini qayta koʻrib chiqishni hamda maktabgacha taʼlim xizmatlarini koʻrsatishning zamonaviy usullarini joriy etishni talab qiladi.[1]

Bola bilim, malaka, koʻnikmalarni oʻstirish borasida harakat qilmasa eng kuchli tugʻma layoqat ham layoqatligicha qolib, iqtidorga aylanmaydi. Eng talantli, mashhur shaxslarning eng buyuk ishlari, erishilgan ulkan muvaffaqiyatlarning tagida ham layoqat va asosan tinimsiz mehnat, intilish, ijodkorlik va bilimga chanqoqlik yotadi. Shuni ham unutmash kerakki qobiliyatsiz odam boʻlmaydi. Agar shaxs aldanib oʻzidagi iqtidor yoki layoqatni bilmay, kasb tanlagan boʻlsa, u atrofdagilarga layoqatsiz, qobiliyatsiz koʻrinadi. Lekin aslida nimaga uning qobiliyati borligini oʻzi vaqtida toʻgʻri anglay olmagan sabab boʻlib, u bir umr shu toifaga kirib qoladi. Qulay sharoitlar mavjud boʻlganda, ayrim kishilarda, qobiliyatlar juda erta rivojlanadi. Odatda musiqa va tasviriy sanʼatga layoqat ancha ertaroq paydo boʻladi. Masalan, M.I.Glinka 3–4 yoshidayoq shunday oʻyinni yoqtirgan. U ovoz chiqaradigan turli buyumlarni (mis togʻora, kastrulka) yogʻoch bilan chalgan. Bunda kattalarni hayron qoldirgan darajada ohangdosh tovushlar paydo boʻlganki, ularni eshitish maroqli edi. Keyinchalik bu bola buyuk kompozitor boʻlib

yetishdi. Kishilarda musiqa va tasviriy san'atga layoqatdan birmuncha keyinroq adabiy qobiliyatlar paydo bo'ladi, lekin ayrim talantli shoirlarda bu qobiliyatlar juda erta paydo bo'ladi. Masalan, A.Navoiy besh yoshiga, A.S.Pushkin, Lermontov va Nekrasov hali 10 yoshga to'lmasdanoq she'r yoza boshlagan. Bu ma'lumotlardan ham ko'rinib turibdiki yoshlikdan bolalarga qulay sharoit yaratish orqali ulardagi hali yuzaga chiqmagan qobiliyatni aniqlab, to'g'ri yo'naltirish orqali yangi estedodlarni kashf etish muhim. Bunday vazifa maktabgacha ta'lim tashkilotlariga ulkan mas'uliyat yuklaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqatning ayrim xususiyatlari, ya'ni diqqatning kuchi va barqarorligi ham tarkib topa boshlaydi. Buni biz bolalarning (xususan o'rta va katta guruh bolalarining) bir ish ustida uzoq vaqt davomida o'tira olishlaridan, ba'zi o'yinlarni zerikmay soatlab o'ynay olishlaridan, ta'limiy mashg'ulotlarda chidam bilan o'tira olishlaridan ko'rishimiz mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda avvalgi davrlarga nisbatan diqqatning ko'lami (hajmi) ham ancha kengayadi. Bolalar diqqatining ko'lami katta odamlarnikiga nisbatan hali ham juda tor bo'ladi. Masalan, katta odamlar diqqatining ko'lami ayni vaqtda 5–6 narsani (bir-biri bilan ma'naviy bog'lanmagan harflarni yoki raqamlarni) sig'dira olsa, maktabgacha yoshdagi bolalar diqqatining ko'lami ayni bir vaqtda 1–2 narsanigina (kichik guruh bolalari 1 ta, o'rta va katta guruh bolalari 2 ta) sig'dira oladi. Diqqat ko'laminin kengligi aniq idrok qilish bilan bog'liq bo'lgan xususiyatdir. Bu xususiyat ayniqsa bolalarning o'qish faoliyatlari uchun zarur. Shuning uchun bolaning maktabgacha yoshidagi davrida barcha imkoniyatdardan keng foydalanib, diqqatning bu xususiyatini rivojlantirishga jiddiy ahamiyat berish lozim. Bunda, asosan ekskursiyalar, sahnalashtirilgan o'yinlar, har sohaga doir rasmlar bilan o'tkaziladigan suhbatlar katta rol o'ynaydi. Maktabdagi ta'lim jarayoni uchun zarur bo'lgan ixtiyoriy diqqat maktabgacha ta'limda didaktik mashg'ulotlar, hikoyalar o'qib berish davomida rivojlantiriladi.[2]

Lekin bolaning maktabgacha yoshida faoliyatlarining va xususan didaktik hamda mehnat mashg'ulotlarining izchil tarzda ortib borishi ularda ixtiyoriy diqqatning rivojlanishiga olib keladi. Ma'lumki, maktabdagi ta'lim jarayoni ixtiyoriy diqqatsiz bir qadam ham siljiy olmaydi. Shuning uchun maktabgachada turli majburiy mashg'ulotlar orqali bolalarda ixtiyoriy diqqat va diqqatning asosiy xususiyatlarini rivojlantirishga harakat qilish kerak. Diqqatning bundan keyingi taraqqiyoti maktabdagi ta'lim jarayonlarida amalga oshiriladi.

Maktabgacha yoshidan boshlab bolalarda ixtiyoriy diqqat rivojlana boshlaydi. Biroq maktabgacha kichik yoshdagi bolalarda ixtiyorsiz diqqat ustunlik qiladi. Maktabgacha kichik yoshdagi bolalarda kun sayin paydo bo'ladigan yangi-yangi qiziqishlar, o'yin faoliyatlarining xilma-xil bo'la borishi ularda ixtiyorsiz diqqatni asta-sekin takomillashtirib boradi. Ana shunday o'yinlarda ixtiyorsiz diqqat bilan birga ixtiyoriy diqqat ham aktiv ishtirok etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda asosan ixtiyorsiz esda olib qolishning hukmron bo'lishi tasodifiy hol emas. Buning o'z sabablari bor. Har bir tarbiyachi pedagog bolalar xotirasiga doir xususiyatlarni yaxshi bilishi kerak. Ana shunda bolalar xotirasini to'g'ri rivojlantirish mumkin. Bog'cha yoshidagi bolalar xotirasining katta odamlar xotirasidan keskin farqi, avvalo ular oliy nerv faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liqligidir.

O'tkazilgan tajribalarning ko'rsatishicha, kichik bog'cha yoshidagi bolalarga nisbatan o'rta va katta yoshdagi bog'cha bolalarida ixtiyorsiz va mexanik ravishda esda olib qolish hamda esga tushirish qobiliyati biroz susayadi. Ammo bundan, bolalar ulg'aygani sari ularning xotirasi kuchsizlanadi, degan xulosa kelib chiqmaydi. Bu yerda gap shundaki, bolalar o'sib, turmush tajribasi ortgan va nutqi o'sgan sari ular narsa va hodisalarni surunkasiga, ya'ni to'g'ri kelganicha emas, balki tanlab, ya'ni o'zlariga kerakligini esda olib qoladigan bo'la boshlaydilar. So'nggi yillarda o'tkazilgan eksperimental tekshirishlar natijalarining ko'rsatishicha, bog'cha yoshidagi bolalarda ham narsa va so'zlarning ma'nosiga tushunib esda qoldirish samarali ekani aniqlangan. Lekin bog'cha yoshidagi bolalarning mantiqiy esda qoldirishlari ularga to'la tushuniladigan ma'lumotlar berilganda ochiq ko'rinadi.

Kichik bog'cha yoshidagi bolalarda ko'proq obrazli xotira rivojlangan bo'ladi. Shuning uchun ular eshitgan narsalariga nisbatan ko'rgan narsalarini yaxshi eslarida olib qoladilar. Buning asosiy sababi, birinchidan, kichik bog'cha yoshidagi bolalarning idroklari aniq obrazli xarakterga ega, ikkinchidan, ularda hali nutq to'la-to'kis shakllanmagan.[3] Bolalar yuqori guruhlarda nutqni anchagina egallab olganlaridan keyingina so'z orqali ifodalangan narsalarni esda yaxshi olib qoladigan bo'ladilar. Bolalar juda ko'p narsalarni asosan turli o'yin faoliyatlari davomida eslarida olib qoladilar. Bolalar xotirasini mashq qildirishda turli mazmunli o'yinlardan, mashq va treninglardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Masalan, «Magazin-magazin» o'yini, har turli loto o'yinlari, topishmoqli o'yinlar, didaktik va maxsus xotira o'yinlari shular jumlasidandir. Umuman, bolaning ma'lumotni esda olib qolishini va qayta esga tushirishini tarbiyachi doimo boshqarib borishi zarur.

Insonning psixik rivojlanishida, uning ijtimoiylashuvida maktabgacha yosh davri muhim oʻrin tutadi. Sababi bola nutqining rivojlanishi, xotirasining rivojlanishi, oʻz qobiliyatlarini kashf etib, yuzaga chiqarish, ijtimoiy normalarning egallanishi, rolli oʻyinlarda aks etgan kattalarga taqliq shu davrlarga xos xususiyatlar hisoblanib, bu orqali bola jamiyatga ijtimoiylashib boradi. Bu maʼlumotlardan ham koʻrinib turibdiki yoshlikdan bolalarga qulay sharoit yaratish orqali ulardagi hali yuzaga chiqmagan qobiliyatni aniqlab, toʻgʻri yoʻnaltirish orqali yangi estedodlarni kashf etish muhim. Bunday vazifa maktabgacha taʼlim tashkilotlariga ulkan masʼuliyat yuklaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh.M.Mirziyoyev. “Tanqidiy tahlil, qatʼiy tartib-itizom va shaxsiy javobgarlik –Har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi boʻlishi kerak”.T:Oʻzbekiston, 2017.
2. Sh.M.Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz.T:,Oʻzbekiston, 2017.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi “Oʻzbekiston Respublikasi maktabgacha taʼlim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi PQ-4312-son Qarori. www.lex.uz
4. F.R.Qodirova, Sh.K.Tashpulatova. Bolalar bogʻchasida metodik ishlar – T.:Voriz – 2012 kasb-hunar uchun darslik.
5. Xasanboyva O.U. Barkamol ablod madaniyati. T.: TDPU. 2010.- 52 b.
6. F.Qodirova, Sh.Toshpoʻlatova, N.Kayumova, M.Aʼzamova. “Maktabgacha pedagogika”.-T., “Maʼnaviyat”. 2019 y.- 688 b
7. Sh.A.Sodiqova “Maktabgacha pedagogika”. “Tafakkur sarchashmalari” T:. 2013 y.- 293 b
8. Jalilova S.X “ Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi ” . “Faylasuflar” nashriyoti T:. 2017 y. - 335 b

